

Dr. Horváth Zsuzsanna

A médiatudatosságra nevelés

Dr. Horváth Zsuzsanna

A médiatudatosságra nevelés

Tények, reflexiók, példák

Bevezető

Az előadás címének kulcseleme, a 'médiatudatosság' a 2012-ben kiadott Nemzeti alaptantervben közölt¹ tizenkét fejlesztési terület-nevelési cél egyikére utal, ekként a Nat szoros tartalmi szabályozási szerepéből adódóan² a Nat-ot érvényesítő további szabályozási szinten, a kerettantervekben is megjelenítendő képzési területté válik. Ez a pozíciója azonban jelentheti egyrészt azt, hogy a) tantárgyközi tudás- és képességterületként értelmeződik, b) másrészt egy-egy képzési szakaszban önálló tantárgyként is létalapot kap. Megjegyezzük, hogy a Nat szövegének ún. közigazgatási egyeztetési folyamatában a Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság (NMHH), továbbá a Hamisítás Elleni Nemzeti Tanács (HENT) egyaránt hivatalos állásfoglalásában határozottan kérte a médiatudatosságra nevelésnek a képzés teljes szakaszában történő érvényesítését.³

Maga a *média*, túl azon, hogy a 2012-es Nat szinte valamennyi műveltségterületének követelményeiben különböző kontextusokban, de általában társadalmi jelenségként, mediatisztált környezetként, mediatisztált életvilágként, tudásforrásként említődik, *folyamatos jelenléttel* bír a közoktatási rendszerben már az első Nat, azaz 1995 óta. Az említett 1995-ös dokumentumban ugyanis – hasonlóan a 2012-es Nat-hoz – a *Művészetek* műveltségterületben

¹ A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. Kormányrendelete, Magyar Közlöny 2012/66. szám – 2012. június 4.

² Lásd a Nat Bevezetését: A nevelési célok a következőképpen érvényesülnek a tartalmi szabályozás különböző szintjein, és valósulnak meg a köznevelés folyamatában: beépülnek az egyes műveltségi területek, illetve tantárgyak fejlesztési követelményeibe, tartalmaiba; tantárgyak részterületeivé válhatnak, vagy önálló tantárgyként jelenhetnek meg az iskola helyi tanterve szerint; alsó tagozaton tematizálják a tanítói munkát, a felsőbb évfolyamokon pedig elsősorban az osztályfőnöki órák témaköreit; témákat, fejlesztési helyzeteket körvonalaznak a nem tanórai keretek között folyó, egyéb iskolai foglalkozások, programok számára. A nevelési célok intézményi szintű tudatos követése, valamint a hozzájuk rendelt feladatok végrehajtása és végrehajthatása az intézményi pedagógiai kultúra és a színvonalas pedagógiai munka meghatározó fokmérője, a pedagógiai-szakmai ellenőrzés egyik fontos kritériuma.

³ A Hamisítás Elleni Nemzeti Tanács (HENT) 2011-es kutatásában vizsgálta a magyar középiskolások Internet-használati szokásait is, majd ennek alapján felhívta a figyelmet annak tudatosítására, hogy az internet nem jogmentes tér. A vizsgálat főbb következtetései szerint az internet a középiskolások életének szerves része, mindössze a diákok 3-4%-a nem használja. A használat kifejezetten intenzív bizonyos csoportok esetében, a megkérdezettek 24%-a több mint 3 órát tölt a világhálón iskolai napokon, míg hétvégére a napi 3 órát meghaladó használati arány 48%-ra emelkedik. Az internet szórakozási és kapcsolattartási felület elsősorban, egyúttal fontos forrás is az érdeklődésre számot tartó tartalmak begyűjtésére, azaz letöltésére. Az internethasználat jogi és etikai vonatkozásai mind a Mozgóképkultúra és médiaismeret, mind az Informatika tantárgy követelményeiben helyet kaptak.

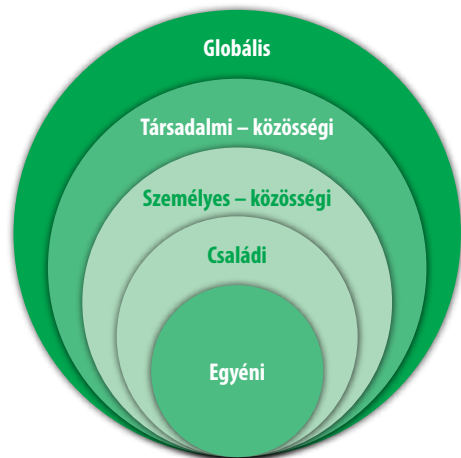
Mozgóképkultúra és médiaismeret néven már kb. 25 éve tantárgyként teret nyert, 2005 óta már érettségi követelménnyel is rendelkező, szabadon választható vizsgatárgy.⁴ Az említett 1995 és 2012 közötti időszakban fokozatos, majd egyre gyorsuló elmozdulás figyelhető meg a művészettel érintkező tématerületek csökkenésével az infokommunikációs technológiák (IKT) javára, sőt egy kifejezett változás is azonosítható a médiakonvergencia jelenségének (és fogalmának) térhódításával a média mellett az informatika tantárgy tartalmaiban is. A Nat készítésének folyamatában időről időre e tartalmi és hangsúlyváltozásokat értékelő kommentárok, elemzések is megjelentek.⁵

Tekintettel arra, hogy a konferencián maguk a tantárgyfejlesztők és tanárok egyaránt értelemzik az újabb tantárgyi tartalmakat és a megvalósulás problémáit, jelen előadás az alábbi szempontok köré épül:

1. A cél jelentősége, érvényessége.
2. A médiaoktatás tárgya „mozgó célpont” → fókusz a médiauniverzum, a média-konvergencia.
3. A médiatudatosság mint „átítató hatás”.
4. Megvalósulási esély/garancia: megosztott közös felelősség (infrastruktúra, hozzáférés, a tanári tudás növelése, tudásmegosztás, tartalomfejlesztés, hatáskutatás).

1. A cél jelentősége, érvényessége

A médiatudatosság az iskolázás minden szintjén releváns. Érvényes tudás, személyes állampolgári jog, szocializációs tényező a felnövekvés személyes, tanulási, állampolgári, munkavégzési élethelyzeteiben egyaránt.

⁴ Néhány adattal jelezük a *Mozgóképkultúra és médiaismeret*ből középszinten vizsgázók létszámát: 2006-ban 810 fő, 2009-ben 1215, 2012-ben 967 fő. (Oktatási Hivatal)

⁵ Lásd például: Mérték Médiaelemző Műhely *Új szerepben a médiaoktatás?* Nagy Krisztina írása kiemeli, hogy az új Nemzeti alaptanterv tervezetében a korábbiakhoz képest nagyobb hangsúlyt kap a médiaismeret oktatása, a javaslat bővíti a médiaértés tanításának intézményes kereteit. Írása egyúttal azt is feszegeti, mi az állam szerepe és feladata a médiaértés fejlesztése területén, mely állami szereplő tudja ellátni ezt a komplex, sok tárcát érintő feladatot? A kívánatos célt kifejező mottóként idézi „Meg kell szabadulnunk attól a rossz szokásunktól, hogy azon törjük a fejünket, mit művel a média az emberekkel, ehelyett azt a kérdést kell feltennünk magunknak: mit kezdenek az emberek a médiával.” (James D. Halloran, 1970)

2. A médiaoktatás tárgya „mozgó célpont”, → fókusz a médiauniverzum, a médiakonvergencia

Médiatudatosságra nevelés: a cél szétszalázása

Átfogó cél a megértés és a részvétel

Cél, hogy a tanulók a mediatiszt, globális nyilvánosság felelős résztvevőivé váljanak: értsék az új és a hagyományos médiumok nyelvét.

Képességek, attitűdök

A médiatudatosságra nevelés az értelmező, kritikai beállítódás kialakítása és tevékenységközpontúsága révén felkészít a demokrácia részvételi kultúrájára és a médiumoktól is befolyásolt mindennapi élet értelmes és értékeltű megszervezésére, tudatos alakítására.

Tudásbeli feltételek, képzési tartalmak fejlesztése

A tanulók megismerkednek a média működésével és hatásmechanizmusával, a média és a társadalom közötti kölcsönös kapcsolatokkal, a valóságos és a virtuális, a nyilvános és a bizalmas érintkezés megkülönböztetésének módjával, valamint a különbségek és az említett médiajellemzők jogi és etikai jelentőségével.

A médiaoktatás négy fókusza

- Médianyelv
- Intézményrendszer, a tartalom-szolgáltatók, médiagazdaság
- Médiareprezentáció
- A nyilvánosság, a hálózati kommunikáció

A médiaműveltség mint a különböző médiaformákhoz való hozzáférés, elemzés, kritikai értékelés és előállítás képességeinek összessége.

3. A médiatudatosság keresztantervi, „átitató hatása”

Mivel a tartalmi szabályozás általában modernizációs eszközzé vált, az új európai tantervek többségében beemelik a gazdasági és társadalmi változásokra, igényekre reagáló új műveltségterületeket. S miután a globalizálódó világban a kihívások is hasonlóak, a tantervekbe beépülő új műveltségelemek (környezet-, egészségvédelem, médiaismeret, formatervezés) is több ország alaptantervében azonosak. Ugyancsak egységes fejlemény a mai korban leginkább elengedhetetlennek tartott *kulcskompetenciák* meghatározása, illetve a tantervi követelményekbe való beépítése, ami a legtöbb fejlett országban az ezredforduló egyik meghatározó oktatásügyi folyamata lett. Mindez együtt jár a diszciplináris vagy tantárgyközpontú megközelítés kizárólagosságának gyengülésével. (Ez még a tudományokra alapozott klasszikus műveltséget leginkább őrző gimnáziumi tantervekre is jellemző, amit a

Megjegyezzük, hogy a médiatudatosságra nevelés fókuszába került internethasználat iskoláskorúakat jellemző adatai szerint a digitális szövegértés, a digitális írásbeliség fejlesztésében az iskolai oktatásnak még igen nagy tartalékai vannak.⁶

Médiaajelenlét az 'átítatott' tantárgyakban – típusok, példák

a) A tantárgyi tudáskanon továbbépítése

(pl. médiaműfajok elemzése, leírása, hatáselemzése, létrehozása, alkotása: magyar nyelv és irodalom, vizuális kultúra);

b) Keresztmetszeti téma, tematikai csomópont, vizsgálódási szempont (információ, értelmezés)

(pl. magyar nyelv és irodalom, vizuális kultúra, történelem – állampolgári, társadalmi és gazdasági ismeretek);

(c) Információ- és tudásforrás

(navigáció, információk értelmezése, hitelességének vizsgálata, kritikai elemzése, összehasonlítása; pl. erkölcsstan, etika, természetismeret, biológia, fizika, kémia, földrajz, idegen nyelvek).

A tantárgyközi felfogás tétje az intézményben és a tanórán

Az egyetlen probléma- és gyakorlatközösség az intézményekben

– problémakezelés: intézményi szintű stratégia, a felmerülő tanulási-tanítási, értékelési problémák rendszeres azonosítása, tematizálása, megbeszélése, közös tudásépítés;

A bevonódás mértéke szerinti eltérő tanári szerepek

– eltérő interakciós és értelmező kapacitások, kihívás-ézés, a tanulási-tanítási folyamat újra (és újra)értelmezése;

Iskolák hálózatosodása

– gyakorlat- és tartalommegosztás, hálózati tanulás.

⁶ A fejlesztés lehetősége – többek között – abban rejlik, hogy a digitális írásbeliség, a digitális írástudás rendszeres fejlesztését valamennyi tantárgy/tantárgyterület feladatként jelölje meg, ezzel párhuzamosan növelhető az ez irányú tanári tudás is.

4. Megvalósulási esély/garancia: megosztott közös felelősség

*Móttó: Sok gyerek nem kapja meg, amire szüksége van,
a tanárok több képzést és támogatást szeretnének.⁷*

- A hozzáférés növelése (esélyteremtés, az egyenlőtlenségek kezelése, technológiai fejlesztések, pl. sáv szélesség növelése, a hozzáférés támogatása)
- A tantárgyközi tartalmak implementációja
- A tanári tudás növelése (lásd diák-tanár tudásszint, diákok bevonódása)
- Tanulás-tanítás IKT környezetben – a tanórai alkalmazás növelése
- Tartalomfejlesztés (pedagógiai promóciók)
- A médiatudatosság, azaz ebben az értelemben a problémamegoldás technológia-gazdag környezetben mint gazdasági, munkavállalási, életminőségbeli előny, továbbá mint az európai együttfejlődés (egyik) indikátora⁸
- A problémaallokáció helyett közös felelősség – szakértelmek, nézőpontok dialógusa a társadalmi médiastratégiaért

⁷ Forrás: IKT1-felmérés az európai iskolákban (www.ofi.hu).

A kutatás legfontosabb európai tanulságai: A 9 évesek negyede, a 16 évesek fele jár digitálisan jól felszerelt iskolába, ahol a felszerelés korszerű, van szélessávú internet (10 MB/sec fölött), van honlap, a tanulók és tanárok rendelkeznek e-mail címmel, van belső hálózat és virtuális tanulási környezet. A középiskolások (12 év feletti) 20%-a soha vagy majdnem soha nem használ számítógépet a tanítási órán. Gyakrabban használnak a tanulók informatikai eszközöket azokban az intézményekben, ahol van valamilyen írott rendelkezés vagy megegyezés az IKT-használatra vonatkozóan. Jelentős különbség tapasztalható az országok között. A skandináv és az északi országok felszereltsége a legjobb (Svédország, Finnország, Dánia), míg leginkább Lengyelországban, Romániában, Olaszországban, Görögországban, Magyarországon és Szlovákiában hiányoznak a megfelelő eszközök. A korszerű eszközök hiánya nem jár az eszközök használata iránti érdektelenséggel: néhány olyan ország is jó eredményt mutat a használat terén, ahol az infrastruktúra gyenge, pl. Bulgária, Szlovákia, Ciprus és Magyarország. A laptopok, tabletek, netbookok sok iskolában átvették az asztali számítógépek helyét. Nagyon fontos, hogy a tanulók otthon és az iskolában is hozzáférjenek az informatikai eszközökhöz. A legtöbb tanár úgy gondolja, hogy radikális oktatáspolitikai váltásra van szükség ezen a téren. A tanárok általában pozitívan állnak a tanulási célú eszközhasználathoz, és magabiztosnak vallják magukat. Ez a magabiztoság a digitális kompetenciafejlesztés kulcsa, a képzett és magabiztos tanárok fontosabbak, mint az, hogy a legmodernebb eszközök álljanak rendelkezésre. Az informatikai témájú tanár-továbbképzés általában nem kötelező, a tanárok jellemzően szabadidejükben, egyénileg szerzik meg a szükséges kompetenciákat. A tanárok gyakrabban használnak számítógépet a felkészülés során, mint az órákon.

⁸ Lásd az OECD PIAAC 2012 vizsgálatát (Felnőttek Képességvizsgálata: írásbeliség, matematikai problémamegoldás, problémamegoldás technológiagazdag környezetben). <http://skills.oecd.org/skillsoutlook.html>

Melléklet

A Médiatudatosságra nevelés átfogó, tantárgyközi követelmények		
ALSÓ TAGOZAT 1–4.	FELSŐ TAGOZAT 5–8.	KÖZÉPISKOLA 9–12.
<p>A tanuló tisztában van a korhatárt jelző szimbólumok jelentésével. Képes különbséget tenni a televízióban történtek és a valóság között. Ismeri a médiumokat és azok saját szabadidejében betöltött szerepét, valamint hasznosíthatóságukat a tanulásban.</p>	<p>A tanuló hatékonyan tud keresni a világhálón kulcsszavak segítségével, majd képessé válik elektronikus gyűjtőmunkát végezni. Tisztában van a videojátékok használatának helyes mértékével. Egyre inkább tisztában van a közösségi oldalak, valamint a médiatartalmak megosztásának esetleges veszélyeivel. A közösségi oldalakon megjelenő verbális agresszió elhárítására megfelelő kommunikációs stratégiával rendelkezik. Odafigyel arra, hogy magánszférájába ne engedjen be nem kívánatos médiatartalmakat. Kialakulóban van kritikai érzéke a médiatartalmak hitelességét illetően.</p>	<p>A tanuló tudatosan választ a tanulás, művelődését és szórakozását segítő médiumok között. Képes a média által alkalmazott figyelemfelkeltő eszközöket, képi és hangzó kifejezőeszközöket értelmezni, médiatartalmakat használni, megfelelő kommunikációs stratégiával rendelkezik a nem kívánatos tartalmak elhárítására.</p>
Európai kulcskompetenciák: Digitális kompetencia		
<p>Kialakul és fejlődik a tanulóban az IKT-eszközök használata iránti érdeklődés. Képessé válik az IKT-eszközök irányított használatára (pl. képek, információk keresése, rövid szöveg létrehozása, továbbítása).</p>	<p>A tanuló mind motiváltabbá válik az IKT-eszközök használata iránt. Képes alapvető számítógépes alkalmazásokat (szövegszerkesztés, adatkezelés) felhasználni a tanórai és a tanórán kívüli tanulási tevékenységek során, illetve a hétköznapi életben. Egyre nagyobb biztonsággal és mind önállóbban képes felhasználni a számítógép és az internet által biztosított információkat, akár megadott szempontok szerinti gyűjtőmunkában is. A megszerzett információkból irányítással, majd egyre önállóbban képes összeállítani prezentációkat, beszámolókat. Ismeri az elektronikus kommunikáció (e-mail, közösségi portálok) nyújtotta lehetőségeket és használja is ezeket. Felismeri az elektronikus kommunikációban rejlő veszélyeket és törekszik ezek elkerülésére. Látja a valós és a virtuális kapcsolatok közötti különbségeket, kellő óvatossággal kezeli a világhálóról származó tartalmakat és maga is felelősséggel viszonyul a világháló használóihoz.</p>	<p>A gimnáziumban a tanuló képes a számítógép nyújtotta lehetőségek (pl. szövegszerkesztés, táblázatkezelés, prezentációkészítés) igényes, esztétikus, önálló alkalmazására a tanulásban és a mindennapi életben. Nyitott és motivált az IKT nyújtotta lehetőségek kihasználásában. Gyakorlottan kapcsolódik be az információmegosztásba, képes részt venni az érdeklődési körének megfelelő együttműködő hálózatokban a tanulás, a művészetek és a kutatás terén. Felismeri és ki is használja az IKT nyújtotta lehetőségeket a kreativitást és innovációt igénylő feladatok, problémák megoldásában. Kialakul a tanulóban az IKT alkalmazásához kapcsolódó helyes magatartás, elfogadja és betartja a kommunikáció és az információfelhasználás etikai elveit. Felismeri az IKT interaktív használatához kapcsolódó veszélyeket, tudatosan törekszik ezek mérséklésére. Ismeri a szerzői jogból és a szoftvertulajdonjogból a felhasználókra vonatkozó jogi elveket, figyelembe veszi ezeket a digitális tartalmak felhasználása során.</p>

Forrás: A tartalmi szabályozás dokumentumai: 51/2012. (XII. 21.) EMMI rendelet a kerettantervek kiadásának és jóváhagyásának rendjéről. 23/2013. (III. 29.) EMMI rendelet mellékletei

Irodalom

- A magyar nyelv helyzete a digitális korban. http://corpus.nytud.hu/cesar_2013/
- About the Survey of Adult Skills (PIAAC). <http://www.oecd.org/site/piaac/surveyofadultskills.htm>
- Balázsi Ildikó, Lak Ágnes Rozina, Szabó Vilmos, Vadász Csaba: *Országos kompetenciamérés 2012. Országos jelentés*. http://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/meresek/orszmer2012/OKM_orzagos_jelentes_2012.pdf. Letöltés: 2013. május.
- Balázsi Ildikó, Ostorics László, Szalay Balázs, Szepesi Ildikó: *PISA2009. Összefoglaló jelentés. Szövegértés tíz év távlatában*. Oktatási Hivatal, Budapest, 2010. http://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/nemzetkozi_meresek/pisa/pisa_2009_osszfojl_jel_110111.pdf. Letöltés: 2010. december 11.
- Balázsi Ildikó, Ostorics László: *PISA2009. Digitális szövegértés. Olvasás a világhálón*. http://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/nemzetkozi_meresek/pisa/pisa2009_digitalis_szovegertes.pdf. Letöltés: 2011. február.
- Dr. Hunya Márta: IKT1-felmérés az európai iskolákban. Jelentés a 2011 őszén végzett európai kutatás eredményeiről. Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 2013. május.
<http://digitalisnemzedek.hu/>
<http://e-nyelvmagazin.hu/>
<http://fn.hir24.hu/itthon/2011/12/07/elugorjunk-a-felenk-rohano-mozdony-elol/>
<http://mertek.hvg.hu/2012/02/24/uj-szerepben-a-mediaoktatas/>
<http://mertek.hvg.hu/2012/05/11/mediatudatossag-mediaoktatas/>
<http://www.ofi.hu/hirek-aktualitasok/ikt-felmeres-europai>